

fujeme absenciu interpretácie spojenia záverovej nesykavej a úžinovej sykavej spoluhlásky v zložených slovách (napr. slovo *wattsekunda*, porov. Král, c. d., s. 136). Vážnejšia je však prítomnosť interpretácií odporujúcich stanoveným pravidlám

a) V už spomínanom spojení záverovej nesykavej spoluhlásky s úžinovou sykavou na prefixálnom švíku (typ -TS-CV) by sa mala podľa pravidiel (§158 a §166) v spisovnej výslovnosti vyslovovať buď zdvojená záverová sykavka (>c), alebo len znelostne asimilovaná dvojica spoluhlások (ts). Medzi 40 prípadmi vzťahujúcimi sa na toto miesto v Pravidlách sa však vyskytuje nielen systémová realizácia – *nadzmyslový* ako [na(>ɤ/dz)mislovi], ale aj iné výsledky neutralizácie S – S^o *odšmarit'* ako [o(>č/č)marit,], *predsmrtný* ako [precmrtnu] a *nadsľuhovať'* ako [na>cluhovat,] (Král, c. d., s. 366, 401, 452, 366).

b) V zložených slovách na mieste spojenia záverovej nesykavej spoluhlásky so záverovou sykavou spoluhláskou, ktorému predchádza šumový konsonant a za ktorým nasleduje sonóra (modelovo C-TV-CV) by mala byť podľa kodifikácie (§248) výsledkom asimilácie buď zjednodušená záverová sykavka (c), alebo len znelostne asimilovaná dvojica konsonantov (tc). V praxi sa však okrem prípadu *štrnásťčlenny* – [štrna s(č/t'č),e>ni] vyskytuje aj slovo *šesťčlenny*, interpretované v slovníku ako [šesčl,e>ni] (Král, c. d., s. 527).

c) V zložených slovách sa v slovníku vyskytuje ešte jedna nepresnosť podľa §165 by sa spojenie záverovej sykavky s úžinovou sykavkou v intervokalickej pozícii (modelovo V-CS-V) malo vyslovovať buď ako zdvojená záverová sykavka (>c), alebo len ako znelostne asimilovaná dvojica spoluhlások (cs). V slovníku je však okrem systémovej interpretácie – *viacsemenný* ako [via(>c/cs)eme>ni] – aj výnimka *viacženstvo* sa navrhuje vyslovovať ako [viažženstvo] (Král, c. d., s. 569).

Veľké množstvo rôznych variantov výslovnosti, rozšírené o nesykové javy, veľmi komplikuje osvojenie si základných ortoepických pravidiel výslovnosti zdvojených (eventuálne zjednodušených) sibilánt pre bežného používateľa spisovného jazyka. Spoliehať sa na jazykovú intuíciu používateľov nemožno, preto považujeme za nevyhnutné vrátiť sa k celej problematike neutralizácie fonologického protikladu "sykavosť – nesykavosť", resp. "záverovosť – úžinovosť" a zjednodušiť doterajšiu komplikovanú ortoepickú kodifikáciu.

Pokúsme sa teraz – aj na základe vyššie uvedených argumentov a nášho doterajšieho výskumu v tejto oblasti (porov. Rusnák, 1984) – formulovať niekoľko rozhodujúcich momentov, ktorých vyriešenie pokladáme za rozhodujúci krok pri ukončení teoretických sporov a ich negatívnych dosahov v praxi.

4 MOŽNÉ VÝCHODISKA

Komplikovanosť priebehu neutralizácie S – S^o spočíva okrem iného aj v tom, že na sledovanom mieste (morfematickej hranici) prebieha niekoľko zvukových javov viac – menej súčasne popri zjednodušovaní sa tu uplatňujú

jednotlivé neutralizácie a alternácie foném. Zvukový materiál im v rôznej miere podlieha a výsledná podoba často závisí od toho, ktorý z nich má prioritu. Nie sú zriedkavé prípady, keď prebehne len znelostná asimilácia, prípadne dôjde len k zjednodušovaniu. Všetky tieto procesy sú svedectvom nevyrovnanosti dvoch hlavných tendencií, poznamenávajúcej v rozhodujúcej miere finálnu podobu spojenia sledovaných spoluhlások prvou z nich je tlak významovo odlišiť, zreteľne manifestovať morfematickú hranicu (výrazný najmä na švíku prefix + slovný základ a na švíku oddeľujúcom jednotlivé segmenty v zložených slovách), druhou je úsilie o maximálnu úspornosť a zjednodušenie (tá dominuje hlavne v prípade, keď ide o spojenie koreňa, resp. kmeňa slova so sufixálnou príponou). Hovoril o tom už L. Novák v citovanej štúdiu k základom slovenskej ortoepie a my sa domnievame, že takéto diferencovanie tvorí jeden z dvoch pilierov úspešného vyriešenia problémov, vznikajúcich pri interpretácii neutralizácie S – S^o.

Druhým oporným bodom pre postup riešenia neutralizácie "sykavosť – nesykavosť" je formulovanie LV tesného a voľného spojenia pri výslovnosti zdvojených spoluhlások. A. Kráľom Tesné spojenie, definované ako "predĺženie záverovej časti artikulácie záverovej alebo polozáverovej spoluhlásky" (Kráľ, 1975, s. 151) je v našom prípade fonetickým opisom spojenia záverovej nesykavej a polozáverovej sykavej spoluhlásky (modelovo -TC-). Voľné spojenie vzniká "na mieste spojenia dvoch spoluhlások, ktoré sa podľa pôvodu odlišovali aj miestom artikulácie" (Kráľ, 1975, s. 151) – u nás modelovo -TS-, a predpokladá aspoň čiastočné zachovanie artikulácie autonómie oboch segmentov. Tak možno slová ako *odsúdiť*, *predsa*, *nadsľuhovať'* vyslovovať ako [oc,u,d,it,], [prec,a], [nac,ľuhovat,], v prípade zvlášť starostlivej výslovnosti aj so zvýraznenou pauzou pred záverovou sykavkou.

4.1 Priebeh neutralizácie S – S^o na morfematických hraniciach

Zohľadnenie predchádzajúcich prístupov nám umožňuje zjednodušiť doterajšie ťažkosti pri interpretácii priebehu neutralizácie fonologického protikladu "sykavosť – nesykavosť" v ortoepickej praxi. Vzhľadom na to, že miesto priebehu potenciálnej neutralizácie výrazne modifikuje jej konečnú podobu vo zvukovom stvárnení, pokúsme sa mechanizmus tejto neutralizácie popísať podľa druhu spojenia morfematických švíkov.

4.1.1 Prefix + koreň, resp. kmeň slova

Ide o veľmi citlivú morfematickú hranicu s prevahou manifestácie rozhrania koreňa, kódujúceho základný lexikálny význam slova, a jeho ľavého okraja. Prostriedkom, signalizujúcim takéto výrazné rozhranie, môže byť

a) v prípade spojenia záverovej nesykavej a úžinovej sykavej spoluhlásky (-TS-) realizácia zdvojenej sykavej spoluhlásky, a to voľným spojením *nadsadit'* ako [nac,ad,it,],

b) v prípade spojenia nesykavej záverovej a polozáverovej sykavej spoluhlásky (-TC-) realizácia zdvojenej záverovej sykavej spoluhlásky, a to tesným spojením *nadcenit'* ako [na>cen,it,], teoreticky zjednodušovateľným v prípade, že po spojení nasleduje šumový konsonant.